

JERZY KRANZ

UDZIAŁY FINANSOWE PAŃSTW CZŁONKOWSKICH W MIĘDZYNARODOWYM FUNDUSZU WALUTOWYM

I. UWAGI WSTĘPNE

Międzynarodowy Fundusz Walutowy (IMF) jest organizacją wyspecjalizowaną ONZ. Jego statut, uzgodniony 22 lipca 1944 r. na międzynarodowej konferencji w Bretton Woods, wszedł w życie 27 grudnia 1945 r. Na koniec 1978 r. członkami Funduszu było 138 państw (z państw RWPG należą Rumunia i Wietnam).

Fundusz, który jest centralną instytucją międzynarodowego systemu walutowego¹, ma na celu (art. I) ułatwienie rozwoju i zrównoważonego wzrostu wymiany międzynarodowej, przyczynianie się do stabilizacji kursów walut państw członkowskich, pomaganie w usuwaniu ograniczeń dewizowych w zakresie transakcji bieżących oraz udzielanie pożyczek w celu korygowania przez państwa członkowskie przejściowych zakłóceń bilansu płatniczego.

Niniejszy artykuł dotyczy udziałów finansowych (*quotas*) państw członkowskich w Funduszu. Udziały te stanowią podstawowe źródło zasobów finansowych organizacji. Ze względu na objętość artykułu pomijamy w naszych rozważaniach kwestię wpływu udziałów na podejmowanie decyzji (a szczególnie problematyki związanej z głosowaniem) oraz układu sił². Skoncentrujemy się natomiast na roli udziału finansowego, genezie i ewolucji formuły ustalania udziałów oraz na polityce Funduszu i państw (grup państw) w kwestii udziałów.

Formuła ustalania udziałów oraz wynikająca z jej zastosowania struktura udziałów w Funduszu mają istotne znaczenie nie tylko dla samego Funduszu, lecz również dla niektórych innych organizacji międzynarodowych. Tak na przykład subskrypcje państw członkowskich, w Międzynarodowym Banku Odbudowy i Rozwoju (IBRD), Międzynarodowej Korporacji Finansowej (IFC), Międzynarodowym Stowarzyszeniu Rozwoju (IDA) oraz Międzypańskim Bankiem Rozwoju (IDB) ustalono — w momencie powołania ich do życia — w ścisłej proporcji do udziałów

¹ Wyjaśnienie pojęcia i sposobu funkcjonowania międzynarodowego systemu walutowego por. D. Carreau, P. Juillard, Th. Flory, *Droit international économique*, Paris 1978, s. 224 i nast

² Por. szerzej J. Kranz, *Głosowanie w Międzynarodowym Funduszu Walutowym*, *Studia Prawnicze*, nr 2/1980.

państw członkowskich tych organizacji w Funduszu. W latach późniejszych proporcjonalność ta uległa wprawdzie pewnemu rozluźnieniu, jednak w IBRD jest ona do dziś dnia bardzo ścisła.

II. ROLA UDZIAŁÓW FINANSOWYCH

Ustalanie udziału finansowego, jego wielkość i jego funkcje mają podstawowe znaczenie dla działalności Funduszu (w tym głosowaniu i układu sił).

1) Suma udziałów stanowi podstawę zasobów Funduszu. Stwierdzenie to jest konsekwencją przyjętej koncepcji Funduszu (plan White'a). Suma ta zwiększa się przez podwyżki udziałów, przez pobieranie opłat od członków dokonujących zakupów w Funduszu i dzięki lokatom nie wykorzystanej przez Fundusz waluty. Z czasem źródła zasobów rozszerzyły się w rezultacie pożyczek zaciąganych przez Fundusz u poszczególnych członków (rzadko) albo u grupy państw członkowskich (częściej). Przykładem pożyczki grupowej jest Ogólne Porozumienie Pożyczkowe (GAB).

Należy też wspomnieć o tym, że od 1969 r. Fundusz stał się równocześnie instytucją emisyjną i dokonuje ex nihilo przydziałów międzynarodowego pieniądza fiducjarnego tak zwanych Specjalnych Praw Ciągnięcia (SDR).

2) Korzystanie z zasobów Funduszu określone jest proporcjonalnie do wysokości udziału każdego członka. Zgodnie z regułą generalną (art. V-3), zasoby Funduszu w walucie danego członka nie mogą przekraczać 200% jego udziału; znaczy to, że jeżeli normalnie członek wpłaca 75% swego udziału w walucie własnej, to pozostaje mu jeszcze możliwość zakupów w Funduszu w wysokości 125% swego udziału, przy czym zakupów tych dokonuje w tak zwanych transzach, po 25% każda.

3) Przydziału SDR dokonuje się proporcjonalnie do wysokości udziału finansowego każdego członka.

4) Liczbę głosów, jaką dysponuje dany kraj w organach Funduszu oblicza się proporcjonalnie do udziału (z wyjątkiem 250 głosów podstawowych).

5) Posiadacze pięciu najwyższych udziałów mają prawo i obowiązek mianowania własnych dyrektorów wykonawczych.

6) Wysokość udziału ma wpływ na zawiązywanie się ugrupowań państw przy wyborze dyrektorów wykonawczych. Ze względu na to, że na danego kandydata paść może w wyborach tylko określona procentowo przez Fundusz liczba głosów, poważniejsza zmiana udziału finansowego jednego z państw prowadzi do zmiany w ugrupowaniu wyborczym, w którym państwo to dotąd uczestniczyło (albo dane państwo szuka nowego ugrupowania, w którym mogłoby np. odgrywać rolę lidera, albo pozostając w dotychczasowym ugrupowaniu powoduje, że jedno lub kilka

mniejszych państw przestaje się w nim mieścić ze względu na limit głosów przy wyborach)³. Nie pozostaje to bez wpływu na układ sił w Funduszu.

III. GENEZA FORMUŁY UDZIAŁÓW

W swym planie z lutego 1942 r. Keynes proponował, aby udział każdego z państw był równy, albo w równym stopniu mniejszy, od średniej importu i eksportu danego kraju za trzy ostatnie przedwojenne lata; udział ten miałby być korygowany co roku w stosunku do ostatnich trzech lat⁴.

Plan White'a z kwietnia 1942 r. zawierał propozycję formuły obliczania udziałów państw według następujących kryteriów⁵:

1) Rezerwy złota	100 punktów za każdy miliard dolarów
2) Produkcja złota	50 „ „ „ „
3) Dochód narodowy (national income)	2 punkty „ „ „
4) Handel zagraniczny	25 punktów „ „ „
5) Ludność	1 punkt za każde 10 milionów „
6) Inwestycje zagraniczne	25 punktów za każdy miliard dolarów
7) Zadłużenie zagraniczne	10 punktów za każde 50 milionów dolarów rocznej kwoty płaconych odsetek od zagranicznego zadłużenia oficjalnego.

Obliczenia dokonane na podstawie tej formuły zostały poddane krytyce przez Keynesa⁶. W planie z kwietnia 1943 r. Keynes stwierdzał, podobnie jak w 1942 r., że wartość (*value*) handlu zagranicznego każdego krajów jest najsluszniejszym kryterium określenia udziałów, ponieważ projekt przyszłej organizacji dotyczy uregulowania wymiany handlowej i bilansu płatniczego krajów członkowskich. Tak jak w poprzednim swym planie, Keynes dopuszczał możliwość specjalnego ustalenia udziału, gdyby zastosowanie proponowanej przez niego formuły „mogło być, z jakichkolwiek względów, nieodpowiednie”⁷. Udziały miały być korygowane co roku na podstawie średniej obrotów handlu zagranicznego z ostatnich

³ Szerzej J. Gold, *Voting and Decisions in the International Monetary Fund*, Washington 1972, s. 28, 55 - 62.

⁴ Punkt 17 planu Keynesa z 11 lutego 1942 r. (jest to pierwszy z planów Keynesa dotyczący przyszłego IMF, tekst w: *The International Monetary Fund 1945-1965. Twenty Years of International Monetary Cooperation* (cyt. dalej jako *IMF 1945 - 1965*), Washington 1969, t. III, s. 3 i nast.).

⁵ Część II, pkt 5 planu White'a z kwietnia 1942 (jest to plan dotyczący przyszłego IMF oraz IBRD, tekst w: *IMF 1945 - 1965*, t. III, s. 37 i nast.).

⁶ Por. *IMF 1945 - 1965*, t. I, s. 22.

⁷ Por. pkt II, 5 planu Keynesa z kwietnia 1943, tekst w: *IMF 1945-1965*, t. III, s. 19 i nast.

trzech lat, a po upływie pięciu lat od zakończenia wojny na podstawie średniej pięcioletniej.

Plan White'a z lipca 1943 r. bazował na innej — mniej sprecyzowanej — formule udziałów niż jego plan z kwietnia 1942 r.⁸ Miała ona uwzględniać następujące elementy: rezerwy złota danego kraju, jego rezerwy walut wymiennalnych, wielkość i fluktuacje jego bilansu w międzynarodowym obrocie płatniczym, dochód narodowy i inne nie wymienione z nazwy. Dziesięć procent ogólnej sumy udziałów, ustalonej z góry, miało zostać zarezerwowane w celu skorygowania poszczególnych udziałów, gdyby ich wysokość, obliczona na podstawie formuły, miała się okazać „wyraźnie niesłuszna”. Plan przewidywał, że co pięć lat dokonywać się będzie przeglądu udziałów i ich ewentualnych podwyżek. Każda zmiana w formule obliczania udziałów miała wymagać zgody wyrażonej większością czterech piątych głosów w Radzie, a podwyżka udziału danego członka nie byłaby możliwa bez jego zgody.

Teoretycznie możliwe było ustalenie odrębnych formuł dla udziałów finansowych, do korzystania z zasobów Funduszu oraz do przydziału głosów. Słusznie chyba jednak zauważa Altman, że takie zróżnicowanie prowadziłoby do jeszcze większego zagmatwania kryteriów i utrudnienia rökowań⁹.

Formuła udziałów, którą posłużono się w Bretton Woods, nie figuruje w statucie Funduszu, nie miała i nie ma oficjalnego statusu. Została ujawniona publicznie dopiero w 1956 r.¹⁰, chociaż znana była uczestnikom konferencji w Bretton Woods.

Uczestnikom konferencji w Atlantic City (czerwiec 1944) Amerykanie dostarczyli dodatkowych wyjaśnień co do formuły obliczania udziałów¹¹. Uwzględniając wielofunkcyjność udziałów Stany Zjednoczone uważały, że przy ustalaniu udziału należy brać pod uwagę: zdolność danego kraju do wpłacenia określonej sumy (rezerwy złota i walut wymiennalnych), jego potrzeby w korzystaniu z zasobów Funduszu (import i eksport) oraz znaczenie gospodarcze kraju (dochód narodowy). Odpowiednie elementy formuły miały być dopasowane do tych punktów odniesienia.

Ostatnie projekty formuł amerykańskich różniły się tylko minimalnie od tej, która znalazła zastosowanie w czasie konferencji w Bretton Woods i która ma następującą postać¹².

⁸ Poniższe dane według pkt II, § 4 - 7 planu White'a z lipca 1943, tekst w: *IMF 1945 - 1965*, t. III, s. 83 i nast.

⁹ O. L. Altman, *Quotas in the International Monetary Fund*, IMF Staff Papers, vol. V (1956), s. 136.

¹⁰ Ujawnił ją Altman, *ibidem*, s. 136 i nast.

¹¹ Questions and Answers on the International Monetary Fund (June 10, 1944) powielone przez U.S. Treasury (tekst również w: *IMF 1945 - 1965*, t. III, s. 136 - 182).

¹² Podaję za Altman, *op. cit.*, s. 138 - 139.

Udział danego państwa określony jest przez:

- 2% dochodu narodowego za rok 1940 (o ile dane za ten rok są dostępne i właściwe (*appropriate*)),
- 5% rezerw złota i rezerw dolarowych na dzień 1 lipca 1943 (o ile dane na ten dzień są dostępne i właściwe),
- 10% średniej rocznego importu w latach 1934- 1938,
- 10% maksymalnych wahań (*variation*) rocznego eksportu w latach 1934-1938.

Suma tych czynników ma być zwiększona w stopniu wyznaczonym przez stosunek średniej rocznej wartości eksportu w latach 1934-1938 do dochodu narodowego.

Wpływ każdego z wymienionych czynników na wysokość udziału jest zróżnicowany i zależy od każdorazowej sytuacji danego państwa; na przykład jedno państwo ma relatywnie wysoki dochód narodowy, lecz małe obroty handlu zagranicznego, zaś drugie państwo odwrotnie. W konsekwencji pomoc finansowa Funduszu, proporcjonalna do wysokości udziału danego państwa, może pokrywać dużą albo tylko nieznaczną część deficytu bilansu płatniczego.

Formuła z Bretton Woods nie miała na konferencji żadnego oficjalnego statusu. Przedstawiciel Holandii zastrzegł nawet, że uznanie wyznaczonego udziału nie oznacza bynajmniej uznania jakiegokolwiek formuły¹³. Nad udziałami państw debatowała w Bretton Woods Komisja Udziałów przy I Komitecie (prace konferencji podzielone były między różne komisje i komitety), składająca się z delegatów reprezentujących 15 krajów¹⁴. Projekt listy udziałów wszystkich państw został uchwalony przez Komisję Udziałów w dniu 15 lipca 1944, jednomyślnie choć z pięcioma zastrzeżeniami (Chiny, Egipt, Francja, Indie, Nowa Zelandia)¹⁵ i zatwierdzony tego samego dnia przez I Komitet jednomyślnie chociaż z dodatkowymi pięcioma zastrzeżeniami (Australia, Etiopia, Grecja, Iran, Jugosławia)¹⁶. Wszystkie wymienione kraje uważały, że ich udziały są zbyt niskie.

Ustalanie udziałów było jednym z centralnych problemów konferencji w Bretton Woods. Początkowe obawy przed nadmiernym obciążeniem, jakie stanowić miała dla każdego państwa wpłata 25% udziału w złocie, rozwiały się szybko, gdy zrozumiano, że resztę wpłaty oraz zakupów waluty dokonuje się w walucie krajowej. W tej sytuacji każdy

¹³ Por. *Proceedings and Documents of the United Nations Monetary and Financial Conference, Bretton Woods*, N. H., Washington 1948 (cyt. dalej jako *Bretton Woods Procs.*), s. 653.

¹⁴ Belgia, Brazylia, Chiny, Czechosłowacja, Egipt, Francja, Indie, Kanada, Kuba, Meksyk, Norwegia, Nowa Zelandia, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, ZSRR.

¹⁵ *Bretton Woods Procs.*, s. 635.

¹⁶ *Ibidem*, s. 653, 1045.

chciał mieć jak najwyższy udział. Jeden z uczestników konferencji podaje, że „jeżeli trudno było zdobyć porównywalne dane szacunkowe (dla każdego z państw), to jeszcze trudniej było zgodzić się co do formuły”¹⁷. Ostatecznie udziały ustalono w wyniku „serii przetargów (marchandages) w mniejszym lub większym stopniu rozstrzyganych przez Stany Zjednoczone”¹⁸. Według innego źródła, rozsądek oraz presja rokowań miały w efekcie większe znaczenie dla ustalenia udziałów niż zastosowanie matematycznej formuły¹⁹.

Ścisłe zastosowanie formuły podczas konferencji w Bretton Woods utrudnione było z kilku powodów. Amerykanie i Brytyjczycy ustalili już wcześniej, w dwustronnych rozmowach, nie tylko ogólną wysokość zasobów Funduszu, lecz również (w przybliżeniu) ich własne udziały²⁰. Ponadto dla wielu państw brakowało dokładnych i reprezentatywnych danych statystycznych potrzebnych dla zastosowania formuły. Wreszcie względy natury ogólnopolitycznej oraz sytuacja militarna w połowie 1944 r. przyczyniły się do skorygowania w górę udziału niektórych krajów (np. ZSRR²¹, Chiny). Mimo to można sądzić, że hierarchia gospodarcza państw, wynikająca z ustalonych w Bretton Woods udziałów, była dość realistyczna²². Zresztą żadnemu z niezadowolonych państw nie zamykano drogi, ponieważ statut przewiduje wyraźnie możliwość zmian udziałów, zarówno indywidualnie jak i ogólnie, dla wszystkich członków.

Jeden z najbardziej autorytatywnych komentarzy o formule udziałów w Bretton Woods jest dziełem White'a²³. W czasie jednego z posiedzeń Rady Wykonawczej w 1947 r. (27 kwietnia) powiedział on, że —

¹⁷ R. Mossé, *Le système monétaire de Bretton Woods et les grands problèmes de l'après-guerre*, Paris 1948, s. 47.

¹⁸ Ibidem, s. 48; w tym sensie również R. F. Harrod, *The Life of John Maynard Keynes*, New York 1951, s. 579.

¹⁹ T. A. Sumberg, *Financing International Institution*, (1946) 13 Social Research, s. 290.

²⁰ Niektórzy autorzy uważają, że Amerykanie dążyli do takiego zredagowania formuły, aby ich udział w Funduszu odpowiadał zyskowi w postaci 2,8 miliarda dolarów, jaki Skarb USA zrealizował przy okazji dewaluacji dolara w styczniu 1934 r., por. H. Aufricht, *The International Monetary Fund. Legal Bases, Structure, Functions*, London 1964, s. 36.

²¹ Porównując wcześniejsze propozycje amerykańskie i brytyjskie (por. *IMF 1945-1965*, t. I, s. 96) widać, że w Bretton Woods udział ZSRR został wyraźnie podwyższony. Dane dotyczące ZSRR były częściowo szacunkowe, ponieważ kraj ten odmówił ujawnienia wysokości swych rezerw złota, por. J. K. Horsefield, *Fund Quotas*, Finance and Development, 1970, nr 3, s. 8.

²² Oto dziesięć pierwszych państw, według wysokości udziału (w mln dolarów): USA — 2750, Wielka Brytania — 1300, ZSRR — 1200, Chiny — 550, Francja — 450, Indie — 400, Kanada — 300, Holandia — 275, Belgia — 225, Australia — 200.

²³ Cyt. za *IMF 1945 - 1965*, t. I, s. 97/98.

po wielu dyskusjach — okazało się rzeczą niemożliwą uwzględnić w jednej formule wszystkie elementy mogące mieć wpływ na wysokość udziału każdego z 44 państw uczestniczących w konferencji. Dlatego też, według White'a, formuła zaproponowana przez rząd amerykański stanowiła „punkt odniesienia” w rokowaniach i była tylko „jednym z czynników branych pod uwagę” przy negocjowaniu udziałów.

IV. ZMIANY W FORMULE UDZIAŁÓW

Zmiany w formule obliczania udziałów następowały wraz ze wzrostem liczby państw członkowskich IMF i wraz z kolejnymi podwyżkami udziałów²⁴.

Zgodnie z art. II-2, w wersji z Bretton Woods, „w poczet członków Funduszu mogą być przyjęte rządy innych krajów w terminach i na warunkach określonych przez Fundusz”.

Zwięzłość statutu w kwestii ustalania warunków członkostwa (a więc również udziału) jest zamierzona i ma na celu pozostawienie tej sprawy do oceny Funduszu. Chodzi tu więc o jednostronną decyzję, która w praktyce jest jednak zawsze konsultowana z zainteresowanym państwem. Zresztą, zarówno przy ustalaniu udziału dla kandydata, jak i przy ogólnej podwyżce udziałów, Rada Gubernatorów wyznacza tylko górną granicę, a państwo ma pełną swobodę w przyjęciu niższego udziału (lub odmówienia podwyżki).

Ustalanie udziałów w trybie indywidualnym (przyjęcie nowych członków, podwyżki indywidualne) ma przede wszystkim na celu odzwierciedlać znaczenie ekonomiczne poszczególnych krajów w gospodarce i handlu światowym, specjalne potrzeby niektórych krajów w korzystaniu z pomocy Funduszu oraz wyrównanie ewentualnych dysproporcji w ogólnej strukturze udziałów, wynikających z przyjęcia nowych państw członkowskich lub ze zmian w udziałach niektórych tylko państw. Natomiast ogólny przegląd udziałów (oznaczający w praktyce jednolitą podwyżkę udziałów wszystkich państw) ma zadanie dostosować wysokość zasobów Funduszu do potrzeb handlu światowego oraz uzupełniać stan międzynarodowej płynności walutowej.

Sprawę ustalenia udziałów w trybie indywidualnym rozwiązywano stosując oryginalną formułę z Bretton Woods i używając danych statystycznych za lata podane w formule²⁵. Formułę traktowano jednak jako

²⁴ Tabela o kolejnych ogólnych przeglądach udziałów figuruje w IMF Survey, 1978, s. 122.

²⁵ Por. IMF 1945-1965, t. I, s. 338, t. II, s. 354; J. Gold, *Membership and Non-membership in the International Monetary Fund*, Washington 1974, s. 174; M. E. Edo, *Multiformula Method Adds Flexibility in the Calculation of Members' Quotas*, IMF Survey z 5 czerwca 1978, s. 186.

główny punkt odniesienia, stosując dodatkowo porównania z udziałami krajów członkowskich określanymi jako porównywalne.

Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych powstała w Funduszu sytuacja, w której w celu określenia wysokości udziału nowych członków dokonywano obliczeń na podstawie danych (jeśli w ogóle takie istniały) z okresu przedwojennego albo wojennego, zgodnie z formułą z Bretton Woods. Otrzymywane wyniki nie odpowiadały potrzebom z lat sześćdziesiątych. Z kolei uwzględnianie dla państw kandydujących danych z końca lat pięćdziesiątych prowadziłoby do zawyżenia ich udziałów w porównaniu z pozostałymi krajami członkowskimi, których udziały obliczano na podstawie starych danych²⁶.

W latach 1958 - 1965 przyjęto do Funduszu 35 nowych członków. Były to w większości nowo powstałe, często małe i słabe ekonomicznie państwa, dla których nie istniały dane statystyczne za lata określone w formule z Bretton Woods. W tej sytuacji wysokość udziałów kandydatów ustalano albo na poziomie udziału minimalnego (stosowanego od połowy lat pięćdziesiątych) albo na podstawie porównania eksportu, importu, dochodu narodowego oraz ludności państwa kandydującego z innymi państwami członkowskimi uznanymi przez Fundusz jako porównywalne²⁷.

Co się tyczy ogólnych przeglądów udziałów, to w terminach przewidzianych dla dwóch pierwszych przeglądów (1951 i 1956) postanowiono nie dokonywać podwyżek ogólnych. Do połowy lat pięćdziesiątych Stany Zjednoczone (dysponujące w tym przypadku blokującą mniejszością głosów) prowadziły politykę sprzeciwu wobec ogólnej podwyżki udziałów, między innymi po to, aby móc zrealizować swój własny program pomocy gospodarczej, na przez siebie tylko określonych warunkach (np. Plan Marshalla)²⁸. Ponadto, działalność Europejskiej Unii Płatniczej osłabiała w pewnym stopniu zainteresowanie krajów zachodnioeuropejskich zasobami Funduszu.

W wyniku debaty nad potrzebą ogólnej podwyżki udziałów (do której nie doszło) Rada Wykonawcza zaleciła oficjalnie na początku 1956 r. (19 stycznia), aby członkowie Funduszu, których udziały były zbyt niskie, szczególnie wobec zwiększenia obrotów handlowych i zwiększenia potrzeb, mogli uzyskać podwyżkę na własne żądanie, według następującego schematu: kraje o udziałach niższych od 5 milionów dolarów mogłyby uzyskać podwyżkę do wysokości 7,5 miliona dolarów, i dalej odpowiednio — udziały między 5 a 10 milionami do 10 milionów, udziały między 10 a 15 milionami do 15 milionów, udziały między 15 a 20 milionami do 20 milionów. Decyzja Rady Wykonawczej, znana pod nazwą

²⁶ M. E. Edo, op. cit., s. 166.

²⁷ IMF 1945-1965, t. I, s. 540.

²⁸ K. Lutkowski, *Światowy system walutowy po roku 1971*, Warszawa 1977, s. 71.

„Small Quotas Policy”, miała poparcie amerykańskie i brytyjskie. Jej zasadniczym celem było zapewnienie niektórym państw członkowskim (szczególnie latynoamerykańskim) szerszego korzystania z zasobów Funduszu przy jednoczesnym uniknięciu ogólnej podwyżki udziałów (tzn. również udziałów USA i Wielkiej Brytanii).

Polityka Funduszu wobec państw o niskich udziałach oznaczała de facto ustanowienie minimalnego udziału dla obecnych i przyszłych członków. W wyniku stopniowego wykorzystania możliwości stworzonych przez Small Quotas Policy oraz w wyniku ogólnej podwyżki udziałów na przełomie 1958/59 udział minimalny wzrósł w praktyce do 11,25 miliona dolarów. Na początku lat sześćdziesiątych Fundusz zezwalał części państw kandydujących na wybór udziału minimalnego na poziomie 11,25 albo 7,5 miliona dolarów. W roku 1967 niektóre państwa kandydujące były jednak na tyle małe i słabe gospodarczo, że próg 7,5 miliona dolarów okazał się zbyt wysoki albo w stosunku do potrzeb, albo w stosunku do możliwości odkupienia ewentualnie zakupionej w Funduszu waluty. Od 1967 r. Fundusz nie ustala udziałów minimalnych. Udziały najmniejszych krajów są rezultatem zastosowania formuły z Bretton Woods albo wynikiem porównań relacji udziału finansowego do handlu zagranicznego kraju kandydującego i krajów będących już członkami Funduszu, uznanych za porównywalne z kandydatem²⁹.

Na przełomie 1958/59 Fundusz dokonał ogólnej podwyżki udziałów wszystkich członków o 50% oraz zezwolił dodatkowo na specjalne podwyżki udziałów dla niektórych krajów. Podwyżki specjalne uzasadnione były dwoma względami. Po pierwsze, udziały niektórych państw zostały ustalone poprzednio na podstawie niekompletnych danych statystycznych; po drugie, wzrost gospodarczy, a szczególnie wzrost obrotów handlowych, niektórych państw był znacznie szybszy od odpowiedniego wzrostu gospodarki i handlu światowego³⁰. Dla podwyżek tych stosowano dalej formułę z Bretton Woods, korygując jednak uzyskane wyniki za pomocą wskaźnika określanego jako relacja udziału finansowego w Funduszu do handlu zagranicznego danego kraju³¹. W całej akcji podwyżek z przełomu 1958/59 Funduszowi zależało na tym, aby wysokość, proporcja oraz kolejność udziałów poszczególnych państw nie zostały sprowadzone na grunt czysto ekonomiczny, lecz aby zachować kompromis osiągnięty w Bretton Woods, polegający na jednoczesnym połączeniu formuły ekonomicznej z względami pozaekonomicznymi³².

W latach 1962-1963 formuła z Bretton Woods uległa pewnym zmia-

²⁹ M. E. Edo, *Fund Members' Quotas Govern Subscriptions, Drawing Rights, Votes*, IMF Survey z 17 kwietnia 1978, s. 124; J. Gold, *Membership...*, s. 173 - 174.

³⁰ *IMF 1945 - 1965*, t. II, s. 357 - 359.

³¹ M. E. Edo, *Fund...*, s. 124.

³² Taka była opinia Personelu IMF przygotowującego dane analityczne dla Hady Wykonawczej, por. *IMF 1945-1965*, t. I, s. 451.

nom. Były one wynikiem analiz i studiów Personelu, dokonanych w związku z powtarzającymi się żądaniem indywidualnych podwyżek udziałów³³, jak również w związku z problemami finansowymi krajów surowcowych, cierpiących na zakłócenia bilansu płatniczego spowodowane gwałtownymi wahaniami cen na światowych rynkach surowcowych.

Personel IMF doszedł do wniosku, że aby ulepszyć strukturę udziałów wskazane jest, aby w formule z Bretton Woods (na której zachowanie należała Rada Wykonawcza) zmniejszyć ciężar gatunkowy dochodu narodowego, ciężar rezerw oraz ciężar wskaźnika określanego jako stosunek eksportu do dochodu narodowego, a jednocześnie zwiększyć ciężar handlu zagranicznego i wahań eksportu³⁴.

Zapis matematyczny oryginalnej, nie stosowanej już, formuły z Bretton Woods przedstawić można w postaci następującego iloczynu: $Q = (0,02Y + 0,05R + 0,10M + 0,10V) \left(1 + \frac{X}{Y}\right)$, gdzie Q oznacza udział, Y — dochód narodowy, R — rezerwy złota i walut wymiennalnych, M — import, V — wahania eksportu, X — eksport.

Zmiany w oryginalnej formule z Bretton Woods są następujące³⁵. Wskaźnik określony jako 10% maksymalnych rocznych wahań eksportu w latach 1934 - 1938 (chodzi tu o różnicę między maksymalnym a minimalnym rocznym wpływem z eksportu) został zastąpiony inną koncepcją tej zmienności obliczaną jako odchylenie standardowe od pięcioletniej średniej kroczącej (*a moving five-year average*) wpływów eksportowych w okresie 13 lat. Zmieniając koncepcję i ciężar gatunkowy tego wskaźnika w dotychczasowej formule otrzymano tak zwaną zrewidowaną formułę z Bretton Woods.

Niezależnie od zmienionej wersji starej formuły ustalano cztery pochodne tej nowej, zrewidowanej formuły, w których pominięto całkowicie wskaźnik rezerw złota i walut wymiennalnych; jednocześnie we wszystkich czterech pochodnych zmodyfikowano ciężar gatunkowy handlu zagranicznego i wahań wpływów eksportowych, a w dwóch z nich pominięto wskaźnik określony jako stosunek rocznego eksportu do dochodu narodowego.

Cztery pochodne zrewidowanej formuły z Bretton Woods przedstawić można w następującym zapisie:

$$(0,0065Y + 0,078M + 0,5065V) \left(1 + \frac{X}{Y}\right),$$

$$(0,0045Y + 0,07M + 0,9622V) \left(1 + \frac{X}{Y}\right),$$

³³ Por. *IMF 1945 - 1965*, t. I, s. 537 - 538, t. II, s. 360 - 361.

³⁴ Por. *IMF 1945 - 1965*, t. I, s. 538.

³⁵ Poniższe dane za J. K. Horsefield, op. cit., s. 11; M. E. Edo, *Fund...*, oraz tegoż autora *Multiformula...*

$$0,005Y + 0,044M + 0,044X + 1,044V,$$

$$0,0045Y + 0,039M + 0,039X + 1,304V.$$

Jest rzeczą niezmiernie charakterystyczną (potwierdzoną przez oficjalny biuletyn Funduszu), że wymienione pochodne wybrano ze względu na to, że uzyskane przy ich zastosowaniu wyniki odpowiadały ściśle istniejącej w tym okresie strukturze udziałów Funduszu³⁶.

W celu wyznaczenia udziału dokonuje się wstępnych obliczeń za pomocą wszystkich wymienionych formuł, używając przy tym dwóch zestawów danych. W jednej serii obliczeń uwzględnia się eksport i import towarów (tj. tak jak do momentu zmian w formule), natomiast w drugiej, obroty bieżące bilansu płatniczego, to znaczy wpływy z eksportu (wydatki na import) towarów i usług oraz transfery prywatne³⁷. W ostatecznym rezultacie serii obliczeń uzyskuje się dwie średnie: jedną w wyniku zastosowania zrewidowanej formuły z Bretton Woods, a drugą w wyniku zastosowania czterech formuł pochodnych. Wyższa z nich wyznacza górny pułap udziału.

W praktyce zrewidowana formuła z Bretton Woods daje odpowiednie rezultaty przy obliczaniu udziałów krajów przemysłowych, posiadających względnie wysoki poziom rezerw oraz niski stosunek wielkości obrotów handlu zagranicznego lub, bardziej ogólnie, obrotów bieżących bilansu płatniczego do dochodu narodowego (*national income*). Z kolei cztery pochodne formuły odzwierciedlają lepiej sytuację krajów słabo rozwiniętych, dla których obroty z zagranicą mają relatywnie większe znaczenie.

W wyniku zmian z okresu 1962/63, przy ustalaniu udziałów nowych członków, jak również przy porównywaniach dokonywanych przy okazji ogólnych i specjalnych podwyżek udziałów stosuje się nowe warianty starej formuły z Bretton Woods.

Rezultat uzyskany za pomocą formuł jest najistotniejszym, lecz nie jedynym czynnikiem określającym definitywną wysokość udziału³⁸. Bierze się również pod uwagę, w jakim stopniu udział danego państwa pasuje do ogólnej struktury i hierarchii udziałów, i jak się przedstawia, w porównaniu z udziałami państw o podobnej strukturze i sile ekonomicznej. Tendencja do porównywania udziałów państw pochodzących z jednego regionu geograficznego albo o podobnej sile i strukturze ekonomicznej datuje się od wczesnych lat Funduszu³⁹. Nie oznacza to sztucznego zrównywania udziałów, lecz ma na celu takie wyważenie pozycji

³⁶ M. E. Edo, *Multiformula...*, s. 166.

³⁷ Szersze wyjaśnienia ibidem.

³⁸ J. K. Horsefield, op. cit., s. 11; D. Williams, *The Fifth General increase of Quotas, Finance and Development*, 1970, nr 3, s. 14-15; *IMF 1945 - 1965*, i. I, s. 538; J. Gold, *Membership...*, s. 175.

³⁹ Por. Altman, op. cit., s. 142.

danego kraju, aby inne, porównywalne z nim, nie czuły się dyskryminowane. Te porównania uwzględniają często pozycję państw danego regionu, które nie są członkami Funduszu, lecz mogą nimi zostać w przyszłości⁴⁰. Podnosiły się niekiedy głosy, że tendencja porównawcza nie zawsze jest słuszna, ponieważ niektóre państwa nie są zainteresowane (z różnych względów) wysokimi udziałami, co wpływa niekorzystnie na poziom innych udziałów⁴¹. Wydaje się, że istota problemu polega na niedyskryminowaniu państw, których pozycję ekonomiczną władze Funduszu uznają jako porównywalną. Tendencja do porównań została potwierdzona oficjalnie w wersji statutu obowiązującej od 1978 r. Art. II-2 stanowi, że warunki przyjęcia do Funduszu powinny być zgodne (*consistent*) z zasadami, które zastosowano przy przyjmowaniu państw będących już członkami. Komentarz Rady Wykonawczej do zmian statutu z 1978 r. precyzuje, że odnosi się to również do ustalania dla każdego kandydata wysokości i warunków płatności udziału, który powinien być zbliżony (*in the same range*) do udziałów państw członkowskich uznanych przez Fundusz za porównywalne z kandydatem⁴².

Udziały poszczególnych członków oblicza się zgodnie z przyjętymi formułami przy użyciu danych statystycznych za ustalony przez Fundusz okres. Uzyskane wyniki poddaje się analizom i porównaniom, szczególnie pod kątem przyszłej, ogólnej struktury udziałów oraz specjalnych potrzeb niektórych krajów. Rada Wykonawcza ustala nieformalnie ogólną wysokość projektowanej podwyżki zasobów Funduszu. Proponuje ona, w jakim stopniu ma nastąpić podwyżka ogólna wszystkich udziałów oraz czy i jaką część podwyżki ogólnej przeznaczyć na podwyżki specjalne dla niektórych państw. Ogólna podwyżka udziałów (wyrażona zawsze procentowo) dotyczy wszystkich krajów (jeśli ją zaakceptują) niezależnie od tego czy ich udziały dokonane według nowych obliczeń są wyższe, niższe albo takie same w porównaniu z ich dotychczasowymi udziałami. Natomiast podwyżki specjalne przeznaczone są dla krajów, których udział według nowych obliczeń jest wyższy od dotychczasowego oraz dla krajów upoważnionych przez Fundusz z innych względów, na przykład silne wahania wpływów eksportowych.

Z rozważań dotyczących genezy i ewolucji formuły udziałów wynika wyraźnie, że formuła ta, a później jej warianty, nigdy nie była wyłącznym kryterium ustalania udziałów. Zmiany w formule są dowodem elastycznego podejścia Funduszu do rozwoju sytuacji i do potrzeb potrzeb

⁴⁰ J. Gold, *Membership...*, s. 172.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Por. Proposed Second Amendment to the Articles of Agreement of the International Monetary Fund: A Report by the Executive Directors to the Board of Governors, pkt B, 1.

gólnych krajów. Niemniej, zachowanie szkieletu oryginalnej formuły z Bretton Woods dowodzi, że celem Funduszu jest utrzymanie obecnej struktury udziałów (w jej zarysie) i wynikającego z niej układu sił.

V. POLITYKA UDZIAŁÓW IMF A STANOWISKO PAŃSTW

Po przedstawieniu genezy i ewolucji formuły udziałów zajmiemy się polityką udziałów prowadzoną przez władze IMF i stanowiskiem, jakie zajmują wobec niej poszczególne państwa lub grupy państw. Generalnie rzecz biorąc, państwa zgłaszające żądania podwyżki udziałów, w pierwszych latach Funduszu i obecnie, mają przede wszystkim na uwadze możliwość szerszego korzystania z zasobów Funduszu⁴³, co nie oznacza bynajmniej, że nie przywiązują wagi do przysługującej im z tego tytułu liczby głosów.

Problem wysokości udziałów wiąże się z dwoma nurtami postulatów krajów rozwijających się: z żądaniami znacznych (np. 100%) podwyżek udziałów wszystkich państw i dalszych zmian w formule ustalania udziałów oraz z zagadnieniem emisji i przydziału SDR.

Głównymi argumentami wysuwanymi przez kraje rozwijające się za podwyżką udziałów w Funduszu (a także emisją SDR) i zmianą ogólnej struktury udziałów na ich korzyść są ich rosnące potrzeby oraz wzrost ich znaczenia gospodarczego i politycznego⁴⁴. Zdaniem tych krajów, stosowana obecnie formuła udziałów jest „oczywiście niesprawiedliwa”⁴⁵ i „poważnie penalizuje kraje rozwijające się, a szczególnie najbiedniejsze z nich”⁴⁶. Ponadto niektóre kraje rozwijające się uważają, iż hierarchia udziałów w Funduszu nie odpowiada obiektywnym kryteriom ekonomicznym, ustalonym przez Fundusz⁴⁷. W opinii tych krajów, wytwarza się generalnie sytuacja, w której dysponują one udziałami zupełnie nieproporcjonalnymi do ich potrzeb, a jednocześnie nie posiadają odpowiedniego wpływu na podejmowanie decyzji w Funduszu, by móc doprowadzić do zmian.

W związku z tym kraje rozwijające się, domagają się reformy udzia-

⁴³ Charakterystyczne na przykład, że przy ustalaniu subskrypcji państw członkowskich IBRD zdecydowana większość państw dążyła (w Bretton Woods i później) do możliwie najniższego poziomu subskrypcji, mimo że w IBRD subskrypcja jest podstawą do przyznawania głosów.

⁴⁴ Por. IMF Summary Proceedings — 1974 F., S. 35, 114, 135, 136, 159, — 1975 r., s. 180, — 1977 r., s. 37, 40, 43, 77, 178. Por. też pkt 3 Komunikatu Grupy „24” z 10 czerwca 1974 (tekst w IMF Survey z 17-6-1974) oraz ze stycznia 1974 (tekst w IMF Survey z 21-1-1974). Por. też rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, nr 3347 (XXIX).

⁴⁵ IMF Summary Proceedings, 1974, s. 159 (gubernator Iranu).

⁴⁶ IMF Summary Proceedings, 1975, s. 144 (gubernator Kenii).

⁴⁷ IMF Summary Proceedings, 1975, s. 130, oraz 1977, s. 175.

łów. Według jednej z propozycji⁴⁸, przedstawionej przez kraje południowej Ameryki, przy ustalaniu udziałów powinno się uwzględniać następujący w odpowiednio długim czasie przyrost eksportu, importu i dochodu narodowego, zamiast wyrażać te wskaźniki w liczbach bezwzględnych, za stosunkowo krótki okres. Wniosek ten nie został uwzględniony.

Jeden z gubernatorów postulował dynamiczne podejście do podwyżek udziałów i uwzględnianie w związku z tym nie tylko danych dotyczących przeszłości, lecz również trendów rozwojowych w przyszłości⁴⁹.

Komunikat z posiedzenia Komitetu Tymczasowego (Mexico, 29 - 30 kwietnia 1978) stwierdzał w punkcie 6, że „wielu członków [Komitetu] domagało się, aby kryteria stosowane przy podwyżkach udziałów zostały ponownie zbadane po dokonaniu siódmego ogólnego przeglądu udziałów”. Wniosek ten zaakceptowała Rada Wykonawcza w raporcie do Rady Gubernatorów (związany z siódmą podwyżką) stwierdzając jednocześnie, że w analizie tej dążyć się będzie do „lepszego odzwierciedlenia pozycji gospodarczej członków, mając na uwadze potrzebę odpowiedniej równowagi w składzie Rady Wykonawczej”⁵⁰.

Co się tyczy SDR, kontrowersja datuje się jeszcze z okresu rokowań nad pierwszą zmianą statutu, która weszła w życie w 1969 r. Niezależnie od sporów co do kreacji SDR, zarysował się w łonie Grupy „10” podział w związku z zagadnieniem dystrybucji i administrowaniem nowym pieniądzem międzynarodowym. Część państw Grupy „10” (bo właśnie w jej łonie debatowano głównie nad reformą), na przykład USA i Wielka Brytania, opowiadały się za funkcjonowaniem SDR w ramach organizacji o zasięgu światowym (IMF), zaś kraje EWG były raczej za ograniczeniem się do węższej grupy państw. Różnica poglądów wynikała z faktu, że pozycja instytucjonalna (szczególnie zaś liczba głosów) dwóch wspomnianych państw w Funduszu była znacznie silniejsza niż państw EWG. Zarówno władze Funduszu, jak i kraje rozwijające się dążyły do tego, by nowy pieniądz fiducjarny funkcjonował w ramach IMF, a nie w ramach „klubu bogatych”.

Następny ważny moment kontrowersji dotyczącej SDR wiąże się z podstawą przydziału SDR poszczególnym państwom. Od wielu już lat kraje rozwijające się krytykują zasadę przynawania SDR proporcjonalnie do udziałów w Funduszu. Pozostaje jednak faktem, że raport ekspertów UNCTAD z 1965 r. uznawał to kryterium za słuszne, a w każdym razie lepsze od innych (np. rezerwy złota, rezerwy złota i walut wymiennalnych)⁵¹. Stanowisko to można tłumaczyć tym, że kraje rozwijające się

⁴⁸ Szerzej M. de Vries, *The International Monetary Fund 1966 - 1971*, Washington 1976, s. 304 - 305.

⁴⁹ Oświadczenie gubernatora Izraela, IMF Summary Proceedings, 1974, s. 186.

⁵⁰ IMF Survey z 6 listopada 1978, s. 339, pkt 5 raportu.

⁵¹ Raport pt. *International Monetary Issues and Developing Countries* (TD/B/32 i TD/B/C.3/6) pkt 78.

obawiały się, by Grupa „10” nie ograniczyła funkcjonowania SDR tylko do wąskiego grona bogatych państw przemysłowych. W tej sytuacji, zgoda na przydział SDR proporcjonalnie do udziałów w IMF wynikała raczej z przekonania, że kraje przemysłowe najprędzej to kryterium zaakceptują⁵². W rezultacie około dwóch trzecich przydziału SDR trafia do kilkunastu krajów przemysłowych. Jeśli zaś idzie o kraje rozwijające się, to 43% przypadających im SDR otrzymują bogatsze spośród nich, którym ze względu na zbyt wysoki dochód na głowę mieszkańca nie przysługuje prawo do pomocy z IDA⁵³. Wśród prawników i ekonomistów przeważa pogląd, że udział finansowy w Funduszu nie jest najlepszą podstawą przydziału SDR⁵⁴. Istnieją jednak trudności ze znalezieniem formuły dystrybucyjnej zadowalającej różne grupy państw.

Kwestia przydziału SDR łączy się ściśle z rolą tego pieniądza fiducjarnego w gospodarce światowej, w zależności od tego czy SDR mają służyć wyłącznie uzupełnianiu płynności międzynarodowej czy też mają być również formą finansowania rozwoju gospodarczego państw Trzeciego Świata. Kraje przemysłowe przychylają się raczej do pierwszej z tych koncepcji, zaś kraje rozwijające się — do drugiej. Przykładową formą pomocy, sugerowaną przez kraje rozwijające się, mogłoby być przekazanie przez państwa bogate nie wykorzystanych przez nie przydziałów SDR na rzecz organizacji międzynarodowych jak IBRD lub IDA (tzw. the link)⁵⁵. Jak dotąd jednak statut Funduszu nie przewiduje rozszerzenia obiegu SDR na międzynarodowe organizacje zajmujące się finansowaniem rozwoju gospodarczego.

Postulaty krajów rozwijających się, zarówno jeśli idzie o udziały finansowe jak SDR, spełniają się tylko częściowo.

Pominąwszy ogólną, równą dla wszystkich, podwyżkę udziałów, podwyżki indywidualne mają charakter selektywny i odzwierciedlają przede wszystkim pozycję gospodarczą i finansową danego państwa (np. państw OPEC). Konsekwencją tej polityki jest relatywne zmniejszenie się udziałów finansowych USA i Wielkiej Brytanii oraz stały, choć po-

⁵² W tym sensie R. G. Hawkins, C. Rangarajan, *On the Distribution of new international reserves*, *The Journal of Finance*, vol. XXV (1970, September), s. 881-882.

⁵³ R. W. Cline, *International Monetary Reform and the Developing Countries*, Washington 1976, s. 63.

⁵⁴ Por. R. Triffin, *Our international Monetary System: yesterday, today and tomorrow*, New York 1968, s. 124 - 128; E. von Wangenheim, *Developing Countries and Monetary Reform*, *Weltwirtschaftliches Archiv*, t. 103 (1969), s. 95 - 105; R. G. Hawkins, C. Rangarajan, op. cit., s. 881 i nast.

⁵⁵ Por. dok. TD/B/140 Rev. 1, s. 58 - 66; R. Cline, op. cit., s. 58 i nast.; D. Kransner, *The IMF and the Third World*, International Organization, 1968, s. 670 - 689; Y. S. Park, *The link between SDR and Development Finance*, Princeton 1973 (Essays in International Finance, nr 100), s. 20; N. Islam, w: *Reflections on Jamaica*, Princeton 1976 (Essays in International Finance, nr 115), s. 18.

wolny, wzrost sumy udziałów państw rozwijających się. Tak na przykład w rezultacie szóstego ogólnego przeglądu udziałów, z dniem 1 kwietnia 1978 r. wzrosła dwukrotnie suma udziałów krajów produkujących ropę naftową (z 4,86% do 9,69% sumy udziałów w Funduszu), przy jednoczesnym utrzymaniu na niezmienionym poziomie (ok. 23%) sumy udziałów pozostałych krajów rozwijających się (łącznie z krajami OPEC dysponują one ok. 32%). Przyrost ten odbył się kosztem zmniejszenia udziałów 14 państw przemysłowych (z 62,85% do 58,71%)⁵⁶.

Polityka Funduszu nie idzie jednak drogą radykalnego zwiększenia udziałów oraz częstych emisji SDR⁵⁷. Okresowe, ogólne podwyżki udziałów nie przekraczają 50% i odbywają się od końca lat pięćdziesiątych zazwyczaj co pięć lat. Co się tyczy SDR, na jesieni 1978 r. Fundusz podjął decyzję o emisji 12 miliardów jednostek SDR, w trzech rocznych ratach, w okresie 1979 - 1981 (pierwsza emisja, na łączną sumę 9 miliardów SDR, miała miejsce w latach 1970 - 1973).

Wzmoczone zapotrzebowanie na walutę zaspokaja Fundusz w drodze przyznawania specjalnych podwyżek udziałów dla niektórych krajów, odstępowania od statutowych zasad zakupu waluty w Funduszu (tzw. *waivers*, art. V-3 i V-4) oraz w formie ustanawiania dodatkowych (stałych albo okresowych) ułatwień kredytowych⁵⁸; te ostatnie polegają głównie na przyznawaniu pożyczek w wysokości i na okres przekraczający normalne, statutowe zasady Funduszu.

Jedna z autorek nie waha się jednak stwierdzić, że Fundusz udostępnia swą pomoc nie tyle członkom, którzy jej najbardziej potrzebują, nie tyle tym, którzy skrupulatnie przestrzegają ustanowionych przezeń zasad, lecz tym członkom, których trudności finansowe mogą zagrażać stabilności międzynarodowego systemu walutowego⁵⁹. Mamy tu do czynienia z twierdzeniem prawdziwym, choć jednocześnie paradoksalnym⁶⁰. Nie da

⁵⁶ Podział krajów na grupy według International Financial Statistics. Grupa 14 krajów przemysłowych to: USA, Kanada, Japonia, Austria, Belgia, Dania, Francja, Holandia, Luksemburg, RFN, Norwegia, Szwecja, Wielka Brytania i Włochy.

⁵⁷ O Small Quotas Policy wspominaliśmy już wcześniej, por. pkt 4 niniejszego artykułu.

⁵⁸ Istnieją trzy stałe ułatwienia kredytowe: Finansowanie wyrównawcze w zakresie fluktuacji cen eksportowych (od 1963 r., poważnie zliberalizowane w roku 1975), Ułatwienie finansowania zapasów (od 1969 r.) oraz Rozszerzone ułatwienie kredytowe (od 1974 r.). Wśród istniejących okresowych przedsięwzięć wymienimy na przykład Fundusz powierniczy (od 1976 r.) oraz Uzupełniające ułatwienie kredytowe (od 1977 r.). Szerzej na ten temat D. Carreau, P. Juillard, Th. Flory, op. cit., s. 261 - 266.

⁵⁹ S. Strange, w: *The Anatomy of Influence. Decision-Making in International Organization*, Yale Univ. Press, New Haven — London 1973, s. 272.

⁶⁰ Do 31 marca 1978 r. 54% zakupów waluty w Funduszu przypadło na 14 krajów przemysłowych, a około 30% na kraje rozwijające się (klasyfikacja i dane według IFS). Największymi beneficjentami Funduszu są Wielka Brytania (28% ogółu zakupów w Funduszu) i USA (8%).

się bowiem zaprzeczyć, że redukcja nadmiernego deficytu bilansu płatniczego USA oraz utrzymanie stabilnego kursu dolara leżą (mimo, że dolar nie jest już wymienialny na złoto) nie tylko w interesie samych Stanów Zjednoczonych, lecz również innych krajów. Wynika to przede wszystkim z faktu, że nadal znaczna część rezerw państwowych utrzymywana jest w walucie amerykańskiej, procent transakcji międzynarodowych zawieranych w dolarach przekracza wyraźnie procentowy udział USA w handlu światowym, a w połowie 1978 r. jedna trzecia państw członkowskich Funduszu ustalała kursy swoich walut w stosunku do dolara.

VI. UWAGI KOŃCOWE

Niezależnie od różnic poglądów ekonomicznych między krajami przemysłowymi a krajami rozwijającymi się, istotną rolę w ostrożnej polityce podwyższania udziałów odgrywa wielość funkcji, jakie spełniają udziały finansowe w Funduszu. W związku z tym na sesji UNCTAD w Santiago de Chile, w 1972 r., kraje rozwijające się uznały za niewskazane, aby siłę głosu, korzystanie z zasobów Funduszu oraz przydział SDR opierać na wysokości udziału finansowego⁶¹. Trzeba sobie jednak zdawać sprawę z trudności, jakie pociągnęłoby za sobą rozdzielenie wspomnianych funkcji udziałów finansowych. Niezależnie bowiem od skonstruowania nowej formuły ustalania udziałów należałoby ustalić odrębne formuły dla przynawania głosów oraz przydzielania SDR. Na jakich zasadach i za pomocą jakich kryteriów? Niewykluczone, że trzeba by wówczas osobno obliczać udziały państw przemysłowych, a osobno państw rozwijających, zaś wśród tych ostatnich osobno bogatszych i osobno najbiedniejszych. Nie ulega jednak wątpliwości, że w stanie rzeczy zalegalizowanym w statucie, przy każdej zmianie udziałów bierze się pod uwagę nie tylko kryteria ekonomiczne (formułę udziałów), lecz również układ sił (np. struktura Rady Wykonawczej) oraz liczbę głosów poszczególnych państw w porównaniu z istniejącymi progami większości kwalifikowanych. Wytworzyła się w efekcie sytuacja, w której próg najwyższej z kwalifikowanych większości głosów ustala się zależnie od wysokości udziału (a co za tym idzie — liczby głosów) największych państw przemysłowych (np. USA, największych państw EWG).

Formuła ustalania udziałów dopasowana jest do ogólnej koncepcji Funduszu. Sądzić można, że w tej roli jest sprawnym narzędziem. Charakterystyczne zresztą, że mimo wielu żądań zmian w metodach obliczania udziałów w Funduszu, nie zaproponowano dotąd wielu formuł zastępczych; wynika to z jednej strony z trudności samego zadania, z dru-

⁶¹ Proceedings of the UNCTAD, Santiago de Chile (1972), vol. I, Annexe VI., Report of the Third Committee, pkt 11.

giej zaś — z braku porozumienia w tej sprawie między poszczególnymi grupami państw. Wydaje się jednak, że z punktu widzenia finansowania Tozwoju gospodarczego krajów Trzeciego Świata, formuła udziałów stowarzyszona w Funduszu nie jest idealna, gdyż nie uwzględnia wysokich kosztów poprawy bilansu płatniczego w tych krajach ani dochodu na głowę mieszkańca. Również lansowana przez Fundusz polityka stabilizacji walutowej w każdym z państw (choć zawsze pożądana) nie jest w obecnej dobie właściwą kontrpropozycją dla polityki rozwoju gospodarczego, szczególnie w przypadku państw Trzeciego Świata. Nie takie było jednak zadanie formuły udziałów i nie w tej perspektywie ustalano zasady funkcjonowania Funduszu.

W związku z tym należy postawić pytanie, czy sama koncepcja Funduszu jako instytucji finansowania krótkoterminowych deficytów płatniczych odpowiada potrzebom dnia dzisiejszego. Odpowiedź jest mniej skomplikowana w przypadku sytuacji płatniczej krajów przemysłowych, bardziej zaś, gdy idzie o kraje rozwijające się. Kłopoty bilansu płatniczego tych ostatnich mają zazwyczaj charakter strukturalny, a zapóźnienie rozwoju gospodarczego, przy wszystkich perturbacjach gospodarki państw przemysłowych, stawia pod znakiem zapytania możliwość trwałej poprawy położenia krajów Trzeciego Świata dzięki pomocy Funduszu. W tym stanie rzeczy rzeczywista pomoc musi nadejść przede wszystkim w formie inwestycyjnej przy jednoczesnym dokonaniu wewnętrznych reform politycznych i gospodarczych w krajach rozwijających się. Zagadnienie finansowania rozwoju gospodarczego jest zresztą dość świeżej daty. Można się zatem zastanawiać nad dopasowaniem całej Instytucjonalnej strony pomocy gospodarczej do potrzeb. Dlatego też na dłuższą metę należałoby poszukiwać nie tylko lepszych metod ustalania udziałów w Funduszu, lecz również nowych koncepcji międzynarodowego porządku walutowego.

LES QUOTES-PARTS DES ETATS MEMBRES DU FONDS MONÉTAIRE INTERNATIONAL

R é s u m é

Cet article traite de la détermination des quotes-parts des pays membres du Fonds monétaire international (F.M.I.). Après avoir passé en revue le rôle des quotes-parts dans le système établi par les statuts du F.M.I., l'auteur présente la genèse de la formule dite de Bretton Woods. N'ayant jamais eu de statut officiel, cette formule servait pendant plus de quinze ans comme point de départ des négociations concernant aussi bien l'admission de nouveaux membres que les augmentations individuelles des quotes-parts des membres du F.M.I.

L'évolution du système monétaire international et les pressions de la part de nombreux pays membres (surtout de la part des pays en voie de développement) ont engendré, au début des années 1960, des changements dans la formule originale de Bretton Woods. Depuis 1963 les quotes-parts des pays membres sont calculées

à l'aide d'une formule révisée de Bretton Woods (surtout pour les pays industriels) ou de quatre formules dérivées de la formule révisée de Bretton Woods (surtout pour les pays en voie de développement).

La dernière partie de l'article est consacrée à la politique du F.M.I. en matière de quotes-parts et aux diverses prises de positions adoptées à cet égard par les Etats membres du Fonds. Les demandes des pays en voie de développement visant le reexamen des formules utilisées dans la détermination des quotes-parts se heurtent à l'attitude plus ou moins intransigeante des pays développés qui n'admettent pas de changements de la structure des quotes-parts pouvant aboutir à la modification du rapport des forces au sein de l'organisation; ce rapport leur est d'ailleurs favorable à cause du système des votes pondérés en fonction des quotes-parts.

De l'avis de l'auteur, les formules existantes pétrifient dans une grande mesure les rapports des forces dont les origines remontent à l'époque de Bretton Woods, et ne tiennent pas suffisamment compte des problèmes du développement des pays pauvres, p.ex. du caractère plutôt structural du déficit de la balance des paiements des pays en voie de développement, du coût social de la politique monétaire dans ces pays etc.